

Zaman Gazetesi

8 Ekim2013

Herkül Millas

“Lozan'a Yeniden Bakmak” başlıklı konferans Bilgi Üniversitesi'nde 27-28 Eylül günlerinde gerçekleşti.

90'ıncı yılında Lozan Antlaşması siyasî, hukuk ve uygulama açısından ele alındı. İkinci günde nüfus mübadelesi temel konuydu. Alanlarında uzman olan konuşmacılar arasında genel olarak uyum vardı: Lozan Antlaşması'na eleştirel yaklaşıldı, o zamanın koşulları ve kararları bugünün açısından değerlendirildi. Amaç Lozan'ı anlamaktı ve bu yönde önemli adımlar atıldı. “Anlamak” demek, alınan kararların nedenlerini ortaya çıkarmak ve insanların ruh halini bilmek demektir. Bu lâyıkiyle yapıldığında geçmiş romantizmini ve çekiciliğini kaybediyor, tatsız bir kaçınılmazlık ediniyor. Ama gerçekçilik böyle bir şey: Biraz sıkıcı, biraz üzücü, biraz pişmanlık içeren olaylar dizisi.

Lozan'ın hemen sonrasında başlayarak “vatandaşlığın” ihlal edildiğini ve uygulanmadığını söyleyen konuşmacılar çoğunlukta idi. Bu konferanstan esinlenerek ben de “vatandaşlık” konusuna değinmek istiyorum. Konu Türkiye'de zaten bugün de gündemde. Aslında bu konu Tanzimat'tan beri durmadan ele alınıyor, durmadan düzenleniyor ama bir türlü sonuçlandırılmıyor. Örneğin “gâvura gâvur denmeyeceği” kararı yüz yetmiş yıl önce alınmıştı. Son demokratikleşme paketinde yeniden “pis gâvur” demenin suç sayılacağını öğrendik. Yani bunca yıldır ister pis ister temiz olsun “farklı dinden” olan vatandaşları ne yapacağımıza karar

verememişiz.

Söz konusu Lozan konferansında zorunlu olan mübadeleyle laik bir Cumhuriyet'in kurulduğu ama bu yapılırken vatandaşların din temelinde algılandığı sıkça söylendi. Anadili Türkçe olan, Türkiye'den ayrılmak istemeyen, hiçbir suça karışmamış insanlar, tek Hıristiyan oldukları için başka diyarlara sürülmüş. Mübadele böyle bir uygulamaydı. Yeni devlet bu temel üzerinde kuruldu. Konuşmacılar, bu sürülen insanların izinin ve hatırasının bile kalmaması için kaldıkları köylerin isimlerinin değiştirildiğini, tapınaklarının yıkıldığını, "düzlendiğini", örnekleriyle anlattılar.

Mübadeleye dâhil edilmeyen ve artık anayasa ve yasalara göre Türkiye'nin vatandaşları sayılan, daha doğrusu sayılması gereken azınlıklar bugün de, bunca demokrasi paketlerine rağmen, hâlâ bir tür denge, koz ve rehine işlevi görüyor. Amele taburları, işçi alayları, Varlık Vergisi, dil konusunda baskılar, kırıp dökme saldırıları ve "ihraçlar" yaşanmıyor ama vatandaş da olunamıyor. Lozan Antlaşması'nda azınlıkların statüsünü belirleyen ve kamu hizmetinde çalışmaktan kendi kurumlarını kurmaya, eğitimden din alanındaki özgürlükleri kapsayan bütün maddeler ihlal edildi (37'den 45'e bütün maddeler). Hele Bozcaada ve Gökçeada ile ilgili yerel yönetim sağlayan 14'üncü madde (anasır-ı mahalliyeden mürekkep bir teşkilât-ı mahsusa-i idariye), imzaların hemen sonrasında unutuldu. Buna karşılık bir mütekabiliyet ilkesi uyduruldu. Oysa antlaşma çok açıktır: Taraplardan biri yapması gerekeni yapmadığında öteki tarafın Milletler Cemiyeti'ne (bugün Birleşmiş Milletler'e) başvurması gerekmektedir. Eşitlik sağlayan hakların geri alınması söz konusu değildi.

Tabii bu şartlarda vatandaşlıktan söz edilemez. Çağdaş ulus devletlerinde vatandaş olmak eşitlik anlamındadır. Eşitliğin olmadığı yerde vatandaşlık yoktur, geçmiş dönemlerdeki statü vardır. Yani nüfus mübadelesine yol açan anlayış günümüze de aşılmamıştır. Bu konu demokrasi ile ilgili değildir; "vatandaşlık" kavramında var olan belirsizlikle ilgilidir. Geçenlerde Başbakan'ın söyledikleri ilginçti (Hürriyet, 4.10): "Ruhban okulu konusunu biz çözeriz. Bunu Yunanistan'ın bakanlarıyla çok konuştuk. Bu bizim için anlık bir şey. Dedim ki Atina'da iki tane camimiz var. Bize izin verin bu camilerimizi yapalım. Sen Sinod meclisinde üye 17 tane papaz vatandaşımız var. Batı Trakya'da 150 bin vatandaşımız var. Yunanistan yönetimi oradaki vatandaşımızın dinî vecibelerini yerine getirmesi için seçilmiş bir imam atadılar. Bu ana kadar hep yaptık yapacağız diyerek ipe un serdiler."

Yani hem Türkiye hem Yunanistan vatandaşları "vatandaşımız" sayılabiliyor. Batı Trakya'da 150 bin Türk vatandaşı algılanıyorsa, herhalde İstanbul'da da iki-üç bin Yunan vatandaşı algılanıyor. "Vatandaş" kelimesinin anlamı böylesine belirsizleşirse, farkında olmadan, anayasa da, yasalar da, uluslararası antlaşmalar da belirsizleşir. Acı olan, mütekabiliyet anlayışına dayandırılan uygulamaların ne denli ötekileştirici, ayrımcı, bölücü olduğu görülmüyor olmasıdır. Çözüm ise

tabii ki yeni yasalar ve yeni beyanlar değildir; bir şeyler “demekle” bir şeyin sağlanmadığını on yıllardır görüyoruz. “Yavaş yavaş” ve “halkımız henüz hazır değildir” mazereti de zararlıdır. Çünkü sorun, bir algı ve kültür sorunuyken, fatura soyut bir zaman mazeretine çıkartılıyor.

Vatandaşlığın sağlanması en başta durumun anlaşılması ile olur. “Anlamak” ise, alınan kararların nedenlerini ortaya çıkarmak ve insanların ruh halini bilmek demektir. İki yüz yıldır kelimelere kurtarıcı özellikleri vererek çözümler arandı: Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türklük sırasıyla her derde deva sayıldı. Sonraları sosyalizm Hızır sayıldı. Kemalizm de öyle. Şimdi en popüler kurtarıcı demokrasi. Oysa vatandaşlık, ideolojik soyut kavramlarla ilgili bir sorun değil. Çok basit ve hatta teknik bir uygulamadır. En başta devletin ülkede yaşama hakkına sahip olan herkesi (T.C. vatandaşlarını) eşit sayması gerekir. Çağdaş devletin özüdür bu. Soy, ırk, din, dil gibi özellikler vatandaşlık kavramıyla karıştırılmamalı. İkinci adım olarak da toplumun devlet katından kaynaklanan bu vatandaşlık anlayışını yavaş yavaş içine sindirmesini beklemek gerek.

Ama anlaşılan hâlâ rehine ve pazarlık aracı “vatandaşlar” var. Yurtdışında yabancı birilerinin yaptıklarının bedelini “vatandaşlar” ödüyorsa, onlar da zamanla vatandaş olmadıklarını düşünmeye başlarlar. Dışlanmayacakları yeni yurtlar bulmak üzere çıkar giderler. Yani muhacirlik, göç ve mübadele ruhu sürer gider. Tabii amaç buysa yapılanlar da anlam kazanır. Ama öte yanda, hoşgörülü ecdat edebiyatı, birlikte yaşamanın özlemlili söylemi, “geri dönün” davetleri de durmadan tekrarlanıyor. Sahi, ne isteniyor?

h.millas@zaman.com.tr